

Katsauksia

Varhaisrenessanssin uomo universale Leon Battista Albertin kuolemasta 500 vuotta

Yleisneron vaativan ja vain harvoille suodun tittelin voi epäilyksettä omistaa Leon Battista Albertille (1404—1472), jonka 500-vuotismuistoa tänä vuonna juhlimme. Sellaiselta hän näytti jo omista aikalaisistaan: ”Battista Albertin nerous näyttää minusta niin ylistämisen arvoiselta, etten voi verrata sitä enkä hänen persoonaansa kehenkään muuhun. Ihailen häntä siinä määrin, että epäilen, jääkö jälkeemme tuleville ainoatakaan yhtä suurta nimeä. Hän on sellainen mies, että mihin tahansa taitoon hän perehtyy, hän helposti ja nopeasti voittaa siinä kaikki muut”, kirjoitti Castiglionchio selostaessaan aikansa etevimpiä kykyjä. Angelo Poliziano, Italian 1400-luvun runoilijoista ehkäpä mestarillisin, kysyy: ”Mikä olisi ollut tuntematonta Battista Albertille?” Erityisesti Poliziano kiinnittää huomiota Albertin klassiseen oppineisuuteen, runouden ja proosan käyttöön, arkkitehtuurin teorian uudistamiseen, hänen rakennuksiinsa (Sant Andrea!), hänen nerouteensa koneiden keksimisessä, hänen maalauksiinsa ja veistoksiinsa: ”— on parempi vaieta, ellei kykene sanomaan hänestä kylliksi”, hän päättää esipuheensa Albertin tunnetuimpaan teokseen *De re aedificatoria*.

Polizianon kehoitus vaikenemisestä ei saavuttanut paljoa vastakaikua kirjallisesti tuotteliaana aikana. ”Alberti on ihmeellinen, jumalallinen, kaikkeen kykenevä”, oli monien arvostelu hänestä, ja lukuisat, jotka tunsivat hänet, pitivät häntä ”oppineena, kaunopuheisena, luonnoltaan avoimena ja vapaana, Firenzen ja Italian ylpeytenä”.

Albertista on tietenkin kirjoitettu elämäkertoja ja tutkimuksia, erityisesti siitä lähtien kun JACOB BURCKHARDT vaikuttavalla tavalla esitti Albertin renessanssin edustavana miehenä, *uomo universale*. Renessanssin kulttuurin kuuluisassa kuvauksessaan Burckhardt kiinnittää huomiota Albertin työskentelyyn matematiikan, fysiikan, arkkitehtuurin, maalauksen, kuvanveiston ja kirjallisuuden alalla. Albertin perusaatteena Burckhardt pitää hänen asennoitumistaan taiteeseen: ”Iloiten hän tervehti toisten luomuksia ja piti jokaista inhimillistä saavutusta, joka noudatti kauneuden lakeja, melkein jumalallisena.” Omassa persoonassaan Alberti oli kuin lihaksi tullut renessanssin kunnioitus ihmisen hengen luovaa voimaa kohtaan.

Tässä yhteydessä on mahdotonta mainita edes merkittävimpiä Albertin tutki-joita. Sensijaan on syytä viitata siihen, että vuosina 1843—1849 julkaistu Albertin *Opere volgari* (Aniccio Bonucci'n toimesta) samoin kuin vuodelta 1890 pe-

räisin oleva *Opera inedita* (Girolamo Mancini'n toimesta) ovat vieläkin välttämättömiä, erityisesti ensin mainittu, joka sisältää Albertin kansankielisen tuotannon. GIROLAMO MANCININ *Vita* on muuten säilyttänyt asemansa Albertin standardielämäkertana aina tähän päivään asti. Tällä hetkellä on tulossa uusi kriittinen laitos koko Albertin tuotannosta, se on korvaava niin Bonuccin kuin Mancininkin kokoelmat.

Albertin tunnetuimpien tutkijoiden, sellaisten kuin PANOFSKYN, WITTKOVERIN, GRAYSONIN, BENETTI-BRUNNELIN pohjalle rakentaa Albertin kuvauksena eräs viimeisimmistä hänen uutterista ja vannoutuneista ihailijoistaan JOAN GADOL (*Leon Battista Alberti, Universal Man of the Early Renaissance*. University of Chicago Press. Chicago-Longon 1969. 266 sivua, 65 kuvaa).

Gadolin kirjan peruslähtökohta on kiintoisa. Hän näet lähtee renessanssin tutkijoiden jo pitkiä aikoja hyvin tuntemasta vaikeudesta: kun Burckhadilla vielä oli synoptinen kuva renessanssin kulttuurista, näyttää tämän kulttuurialan tutkimus tällä hetkellä hajottaneen hänen synteensä ja samalla kaikki muutkin synteet sekavaksi rykelmäksi ristiriitaisia näkemyksiä. Kuvaava on LYNN THORNDIKEN väite, ettei itse renessanssin nimi voi ilmaista mitään tiettyä aatetta ja että sen vuoksi olisi paras lakata sitä käyttämästä. Renessanssin historiallisen kuvan hajoaminen pirstaleiksi vaikuttaa välittömästi tietenkin myös sen, että ajan yksityistä henkilöä ja hänen työtään on kokonaisuutena vaikeata selittää ja sijoittaa asianmukaisesti yhteyksiin.

Gadol näkee, että yleinen tutkimuksen kehitys ilmenee erityisen hyvin juuri Albertin tutkimuksessa. Spesiaaliteokset harvoin tavoittavat yleisiä käsityksiä, jotka ovat niiden analysoimien yksityiskohtien pohjana. Ymmärtääksemme historiallisena kokonaisuutena ja kokonaisuuden kannalta systemaattisesti jotakin kulttuurin alaa tai teosta, on meidän tunnettava perustavat käsitteet ja teoreettiset suuntauokset, jotka johtavat juuri tuohon kulttuurin alaan. Yksityisten tietynlaatuisten alojen tai teosten tutkiminen edellyttää niin ollen aikakauden yhtenäisyyden, sitä kokoavien ja yhdistävien käsitteiden tuntemusta.

Albertin osalta on erityisen valaiseva Rudolf Wittkoverin esitys hänestä: Wittkover kuvaa Albertin arkkitehtuuria määrittelemällä sen suhteet ajan tieteilisiin, metafysiisiin ja uskonnollisiin aatteisiin. Juuri nämä suhteet tekevät renessanssin arkkitehtuurin periaatteet mielekkäiksi ja auttavat löytämään ne renessanssin rakennuksen kulttuuriarvot, joita niiden piti ilmentää.

Gadolin mukaan on siis luovuttava vääristyneestä, vaikkakin valitettavan yleisestä uskomuksesta, että renessanssin kulttuurin eri virtauksia ei voida tarkastella yhtenä kokonaisuutena. On syytä luopua myös PAUL-HENRI MICHELIN väitteestä, ettei Albertin työstä ole löydettävissä muuta yhtenäistä kuin hänen henkilönsä: hänen ajattelunsa tulos oli "imparfaite, inachevée, fragmentaire". Mikäli Michelin linjaa noudatetaan tullaan sellaiseenkin tulokseen, joka ilmenee RUTH LANGIN teoksessa *Leon Battista Alberti und die Sancta Masseritia*. Kun mitään yhdistävää intellektuaalista tai moraalista periaatetta ei ole löydettävissä, jotta voitaisiin eheästi kuvata Albertin aatteiden tai kiinnostusten kehitystä, päädytään erikoiseen nykyaikaiseen psykologisoivaan selitykseen: Albertia ahdistaa *Angst*. Hän pyrkii

epätoivoisesti hukuttamaan itsensä erilaisiin harrastuksiin, kasaamaan yhä enemmän ”pelkästään humaania arvoja” täyttääkseen sen, mitä Lang nimittää ”hän henkiseksi tyhjiökseen”! Albertissa ei Langin mielestä ole ainoatakaan omaa positiivista luonteenpiirrettä! Hänen epätoivonsa johtuu ”keskiaikaisen” ja ”uudenaikaisen” samanaikaisuudesta, siitä luonnottomuudesta, että hän on Dante sydämeltään, mutta käytännössä ”rationalisti”.

Kävisi tietenkin liian pitkäksi selvittää tietä, jota pitkin Gadol kulkee Albertin aatteiden yhtenäiseen kuvaukseen: tie kulkee johdonmukaisesti läpi maalaustaitteen, arkkitehtuurin ja tieteen. On selvää, ettei voida lähteä siitä, että Albertin ajattelu todella oli systemaattisesti rakennettua. Mikäli Albertin teoksilla ei ole keskinäistä eheää suhdetta, itse teokset johtavat meidät oivaltamaan tämän tosiasian. Mutta Gadol katsoo voivansa tutkimuksensa perusteella väittää, että nyt me kohtaammekin hänen tuotannossaan ryhmän aivan tiettyjä aatteita, jotka ilmenevät läpikäyvästi: mitan, harmonian ja suhteen aatteet. Nämä aatteet vastaavat moraalisia ja intellektuelleja katsomuksia, jotka eivät kerro mitään konflikteista eivätkä epätoivosta. Ne viittaavat systemaattiseen yhteyteen ja ykseyteen, jotka selittävät hänen monien saavutustensa erilaisuuden.

Gadol osoittaa, että Alberti saavutti ainutlaatuisen tasapainon ja harmonian inhimillisen elämän ja ilmauksen tieteellisessä, taiteellisessa ja kulttuurillisessa ymmärtämisessä. Ei edes Leonardo, seuraavan sukupolven yleisnero, yltänyt edeltäjänsä tasolle ”universaalisuudessa”. Alberti sovelsi uutta, matemaattis-empiristä metodia tutkiessaan fysikaalisia ilmiöitä. Hän laajensi ja syvensi taiteellista ja tieteellistä tietämystä. Tästä huolimatta hän ei kuitenkaan sivuuttanut kulttuuria ja eettisiä arvoja.

Alberti oli selvästikin paljon edellä aikaansa. ”Tiede ja humanismi” eivät olleet hänelle ristiriitaisia suuntauksia, vaan saman intellektuellin näkemyksen ja pyrkimyksen eri aspekteja. ”Mitta taiteessa ja käytöksessä, tieteessä, kosmologiassa ja estetiikassa — se on ulkonainen ilmaisu renessanssin elävästä, sisäisestä pyrkimyksestä rationaalisten, suhteellisten normien löytämiseen ja niiden toteuttamiseen luovalla tavalla taiteessa ja kaikessa ihmiskunnan työssä”, Gadol kirjoittaa määritellesään Albertin keskusaatteita. Ja Alberti itse lausuu jotain olennaista oman työnsä päämäärästä eräässä teoksessaan näin:

”Elämän järjestämisessä, aatteissa, toiveissa ja töissä — ota vaaria siitä keski-tiestä, jota peripateetikot suosittelevat, niin ettei mitään puutu eikä mitään ole liikaa, ettei ole mitään, mikä ei ole sopivaa.”

LAURI HUOVINEN